

Självständigt arbete på grundnivå

Independent degree project – first cycle

pedagogik, 15 högskolepoäng

Barnböcker som verktyg till värdegrund

Michiel van Lint

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY

Campus Härnösand Universitetsbacken 1, SE-871 88. Campus Sundsvall Holmgatan 10, SE-851 70 Sundsvall.
Campus Östersund Kunskapens väg 8, SE-831 25 Östersund.
Phone: +46 (0)771 97 50 00, Fax: +46 (0)771 97 50 01.

MITTUNIVERSITETET

Avdelningen för utbildningsvetenskap

Examinator: Staffan Löfquist, staffan.lofquist@miun.se

Handledare: Jan Perselli, jan.perselli@miun.se

Författare: Michiel van Lint, miva1002@student.miun.se

Utbildningsprogram: Lärarprogrammet, Förskolan och förskoleklass, 210 hp

Huvudområde: Pedagogik

Termin, år: höst, 2013

Abstrakt

Uppsatsen redovisar en undersökning om hur högläsning av barnböcker i förskolan eller förskoleklassen kan kopplas till en diskussion om ett värdegrundstema. Olika forskare har visat hur man kan bearbeta litteratur i undervisningen för att bland annat lära barn/elever om olika teman utifrån barnböcker, samt vilka bokegenskaper som gynnar denna läroprocess. En undersökning av trettio nutida barnböcker fokuserades på hur värdegrundsteman i böcker presenteras och utarbetas. Vissa textegenskaper verkar ge bättre underlag för diskussion. Bland annat gäller det när böcker ger olika argument så att barnen själva får göra en avvägning, eller när de väcker känslor hos läsaren/lyssnaren som lämnar ett intryck om värdegrundstemat.

Nyckelord: värdegrund, barnböcker, högläsning, förskola, förskoleklass.

Innehållsförteckning

Abstrakt	3
Inledning	5
Bakgrund	6
Barnbokens pedagogiska syfte	6
Olika budskap i barnböcker	7
Hur man kan använda böcker i pedagogiskt syfte	8
<i>Bokdiskussion</i>	8
<i>Anpassade texter</i>	9
<i>Dramatisering</i>	9
<i>Klargöra-analysera-motivera</i>	10
<i>Avvikande texter</i>	11
<i>Postmoderna bilderböcker</i>	11
Metod	13
Problem och syfte	13
Metodologisk ansats: urval	13
<i>Urval av värdegrundsteman</i>	13
<i>Urval av böcker</i>	14
Bokanalys	15
Resultat	17
Funktionsnedsättning	17
Hållbar utveckling	19
Sexuell läggning	19
Jämställdhet mellan könen	21
Etnicitet och religion	22
Kränkande behandling	24
Demokrati, frihet, solidaritet, jämlikhet och rättvisa	25
Diskussion	27
Inledning	27
Att informera om värdegrundstemat	27
Förskaffa argument	28
Fokusera på känslor	28
Kan böcker förändra?	29
Slutsatser	30
Idéer för vidare forskning	30
Avslutning	31
Referenser	32

Inledning

Några av målen som förskolan och grundskolan bör sträva mot, sammanfattas med termen "värdegrund". Läroplanerna börjar med ett kapitel där benämns att barn/elever i de olika skolformerna ska få med sig värden förutom kunskap. Vilka teman konkret förväntas främja kräver en tolkningsinsats, jag har deducerat tolv konkreta teman som gäller för både för- och grundskolan: demokrati, frihet, solidaritet, jämlikhet, rättvisa, kränkande behandling, jämställdhet mellan könen, etnicitet, religion, sexuell läggning, funktionsnedsättning och hållbar utveckling.

Att jobba med värdegrundsfrågor kan ske i olika former. Både i förskolan och i förskoleklassen brukar man använda tillfället när ett tema dyker upp under lek, men man kan även välja att planera aktiviteter kring värdegrundsteman. En av aktiviteterna som brukar vara planerad är högläsning. Syftet med högläsning kan för vissa pedagoger vara att barnen lär sig att sitta stilla och har en trevlig stund, men många kopplar språkmässiga läromål till lästunden. Aktiviteten begränsas därför inte till att läsa texten, barnen brukar få tillfälle att ge kommentar och att titta på bilderna. Dessutom ställer man frågor som leder till att barnen upptäcker olika språkliga aspekter. Det kan vara bokstäver eller ord, men även aspekter som bokens utformning, disposition eller vad boken handlar om. Via sistnämnda fråga hamnar man lätt i ett samtal om bokens tema.

Det finns otroligt många olika barnböcker att välja emellan. En del är mycket underhållande eller roande, en del förmedlar ett budskap eller för med sig lärande innehåll och såklart finns det böcker som har allt, som lyckas tematisera ett viktigt ämne inom en roande berättelse. Jag blev intresserad av hur det skulle fungera att använda sistnämnda kategori böcker för högläsning och därmed utmana barnen att reflektera över värdegrundsteman med berättelsen som anledning och inspiration.

I det här problemfältet finns olika aspekter som man skulle kunna undersöka. Om man känner till förskolor eller förskoleklasser där man använder böcker som anledning för värdegrundssamtal, skulle man kunna fråga förskollärare vilka erfarenheter de har eller observera hur ett sådant samtal går till. Jag har dock intrycket att böcker i förskolevärlden mest betraktas som underhållning, alla gånger jag frågade förskollärare varför de valde boken de läste för barnen, fick jag ett svar i stil med att den var rolig. Det finns gott om forskning och råd om användandet av litteratur i undervisningen, så varför har förskolan inte upptäckt den här möjligheten än?

Det är inte mitt syfte att ta bort det roliga från högläsningstunden till förmån för ett samtal. Om jag vill börja flagga för användning av barnlitteratur för värdegrundsmål, ska böckerna ge en bra lästund och dessutom locka till diskussion. Finns sådana böcker? Och hur lyckas de med den här kombinationen?

Bakgrund

När jag som blivande pedagog beskådar forskning som berör frågor om barnböcker och hur de kan användas, hamnar jag i några litteraturvetenskapliga dispyter som inte alla är relevanta. En grundläggande ska nämnas här: vad är barnlitteratur, vad barn läser, eller vad som skrivs för barn? Enligt Nikolajeva (2004, s. 15) finns det ingen enhetlig definition, vi får nöja oss med en arbetsdefinition som fungerar inom sammanhanget vi behöver den i. I anslutning till Nikolajevas arbetsdefinition utgår jag ifrån böcker som bedöms vara lämpliga för småbarn och har jag begränsat mitt bokurval till böcker kodade med "hcf" enligt Sveriges Allmänna Biblioteksförenings (förkortad: SAB) klassificeringssystem (Lunds Universitet Universitetsbiblioteket, 2009) som än så länge används för barnböcker i Sambiblioteket i Härnösand. Hcf är koden inom SAB-systemet för "Småbarnsberättelser och sagor" (Libris, 2013) och brukar tolkas som böcker som är lämpliga för barn i förskola och förskoleklass.

Barnbokens pedagogiska syfte

Barnlitteratur har en lång pedagogisk tradition. En del texter som inte verkar ha skrivits för barn har tilldelats barnlitteraturvärlden och för dess syfte anpassats. Ett bra exempel är folksagor som ursprungligen innehöll vuxna element som extrem grymhet och sexuella hänvisningar (Lundgren och Borgström Norrby, 1988, kapitel 3), men som nu i barnvänliga versioner hittas under "hcf". Även skriven litteratur har ändrats radikalt för att passa barnvärlden och i den processen tillfogades ofta en tydlig moral som man ville bilda den unga generationen med. Klassiker som *Robinson Crusoe* och *Gullivers resor* lär ha varit väsentligt annorlunda än hur de flesta av oss har lärt känna dem! (Parlevliet, 2012)

Böcker har ofta skrivits i syfte att bilda barn, att överföra grundvärden eller att påverka småbarn i ett visst pedagogiskt syfte. I de här nämnda skälen finns redan ett viktigt spänningsfält, Yitah och Komasi (2009) beskriver hur traditionen rotad i ghanesiska orala litterära traditioner, sagoberättande och folkvisor med mera, hålls levande genom hur barnböcker förmedlar traditionella ghanesiska värden som en del av folkets kultur. Sedan ifrågasätter författarna vikten av den sorten förmedling i en värld som har ändrats markant: "... the important point about children's literature is not that it should reflect the child's culture *qua* culture, but that it should meet and exceed the child's experiences and thus cater for the individual child's unique potential to be creative" (ibid., s. 10). Yitah och Komasi jämför olika barnböcker och påpekar att barn har mer nytta av böcker om nutida teman än böcker om traditionerna. I det ljuset får vi uppskatta Zhangs och Morrisons (2010) bidrag när de konkluderar att andelen västerländska värden som förekommer i kinesiska barnberättelser har ökat gentemot andelen traditionellt kinesiska värden och kopplar detta till utvecklingen i det kinesiska samhället där modernisering och globalisering gör sig gällande.

Det finns olika signaler att barnbokens pedagogiska karaktär håller på att försvagas. Kåreland (2013, kapitel 6) hävdar att den estetiska upplevelsen i barnböcker har vunnit terräng det senaste halva seklet i takt med att synsättet på uppfostran blivit mer nyanserat och syftet med läsning förskjutits mot att få roa sig. Nikolajeva påstår att utvecklingen av barnlitteratur alltid har följt efter utvecklingarna i vuxen litteratur (2004, s. 20) och även denna har i det förflutna haft en mer bildande karaktär än den har i nuläget. Självt har jag studerat de hundra barnböckerna som det senaste halvåret har utlånats oftast av Sambiblioteket i Härnösand, vilket borde ge en fingervisning om vilka böcker barn läser helst. Andelen barnböcker där jag kunde deducera ett tema som nämns i en läroplan intog ungefär tio procent, medan den stora majoriteten var av deckarkaraktär, genren som ju i vuxenlitteraturen också har hög popularitet. De tio procent räcker dock för att påvisa att böcker med ett budskap blir lånade och således antagligen uppskattas av barn.

Olika budskap i barnböcker

Det finns diverse saker man kan förmedla genom barnböcker. Det som förekommer mest är vidarebefordrande av kultur och traditioner. I en förändrande värld kan man dock inte begränsa sig till att visa hur världen har varit, men är relativt nya företeelser viktiga för barn att lära känna (Yitah och Komasi, 2009). Som pedagog har man dessutom ett uppdrag att påverka barn i en riktning som är önskvärd enligt dominerande skolpolitiska krafter. Med andra ord: även om världen i stort sätt ser ut på ett visst sätt, behöver barn lära känna andra sätt. Jag nämner ett exempel. I många delar av världen finns det en strävan att uppnå jämställdhet mellan män och kvinnor och barnlitteratur kan spela en nyckelroll genom att visa män och kvinnor i jämlika roller. Rina Shachar (2012) har en viktig och pinsam poäng när hon skriver: "Israeli society, despite being a modern, advanced Western society, does not meet the vision of just and rightful gender equality. A strong connection exists between the illustration of unequal positioning of men and women in children's literature and their actual positioning and roles in society" (Shachar, 2012, s 260f). Intressant är att sådana strävansmål kan förefalla självklara och även vara omskrivna i styrdokument, men ändå inte ha inkorporerats (än) i landets kulturutbud. Det utbudet är mycket beroende på vad producenter (bokförlag) väljer att utge och vad de väljer bort. Sistnämnda kategori är inte offentlig och därmed inte forskningsbar. Anvisningar hittar vi hos Kåreland (2013, kapitel 6) som beskriver hur under vissa perioder vissa strömningar lyckas åstadkomma förändringar, samt hos Yitah och Komasi som konstaterar att Ghanas barnlitteratur har börjat erbjuda både traditionella och nutida teman (2009, s. 10). I den svenska läroplanen som förskollärare bör basera sin verksamhet på, förekommer ett märkligt element: "Förskolan ska motverka traditionella könsmönster och könsroller" (Skolverket, 2010, s. 7). En jämförlig formulering står i grundskolans läroplan (Skolverket, 2011, s. 8). Styrdokumentskrivarna utgår tydligen från idén att det förekommer könsmönster och -roller i den utsträckning som kräver att alla förskolor ska uppmanas att motverka dem. Sverige är en demokrati, men de ledande politiska krafter beordrar en

förändring av något som är vanligt för kanske en stor del av befolkningen. Den slutsatsen tycker jag är viktig för att komma till poängen att barnlitteratur har eller kan få som roll att påverka barn i en riktning som samhället i sin helhet inte har gått i helt och hållet. Ett exempel är att samhället behöver lära barn att acceptera homosexuella människor, trots att vissa parter kan visa sig vara kritiska mot sådan undervisning (Cullen och Sandy, 2009, s. 144).

Fram till nu har jag fokuserat på samhällets intresse, samt noterat att barn oftare väljer böcker utan uttalat budskap. Men därmed har jag inte påstått att barn inte själva kan ha intresse av ett lärande inslag i böcker. Förutom att roa kan böcker stärka läsaren eller lyssnaren. Detta använder man inom biblioterapi, som Lundgren och Borgström Norrby (1988) illustrerar med sin bok "Sagens läkande kraft". Författarna redovisar för sina insatser för barn i sjukhus som de hjälper komma över psykiska syndrom med hjälp av klassiska sagor. Detta faller utanför ramen för pedagogisk verksamhet, men Rozalski, Stewart och Miller (2012) visar hur lärare kan använda biblioterapeutiska lärdomar för att hjälpa både elever med speciella problem och de andra eleverna i klassen med att acceptera dem. Författarna uppmanar lärare att leta efter en bok som tematiserar det som eleven kämpar med och ger exempel på hur man kan bygga en lektion omkring läsandet av boken. Man behöver alltså inte ha terapeutiska mål för att använda en metod baserad på biblioterapi. Dessutom ligger åtgärder mot vissa värdegrundsproblem, som till exempel mobbning, av naturliga skäl i gråzonen mellan pedagogik och terapi. Hallberg tar det som anledning att koppla "livets stora och små frågor" (1993, s. 112) till gemensam bokläsning (ibid., s. 112-127). Fast bokläsning löser inte akuta problem, som mobbning!

Hur man kan använda böcker i pedagogiskt syfte

Att använda barnböcker för att låta barnen reflektera över bokens budskap, brukar pedagoger alltså göra i förebyggande syfte. Målet är att barnen lär känna samhällets olika värdegrundselement på olika sätt så att de tillägnar sig och kan använda värdegrundsidéer när de behöver dem, när de hamnar i en situation där problem kan uppstå. På vilka sätt kan man använda böcker för det? Jag nämner några exempel, från tillvägagångssätt till utarbetade metoder.

Bokdiskussion

I allmänhet är det lärande att läsa texter högt och diskutera dem. Olika läsare eller lyssnare uppfattar olika element och därför berikar en diskussion perceptionen. Diskussionen behöver inte alltid leda till en slutsats, "It is the diversity of the ideas presented in literature discussions, rather than the group's ability to reach consensus and agreement, that is essential for quality discussions" (Serafini, 2012, s. 33). Men om ämnet är värdegrund, behöver pedagogen ofta styra diskussionen i riktningen som läroplanen utpekar och det är därför viktigt att hitta texter som lämpar sig optimalt.

I vissa situationer kan man vara mycket rättfram med att lära barn om en viss värdegrund. Lintner yrkar på att använda "exceptional children's

literature" (2011, s. 201) om "characters with exceptionalities" (ibid., s. 200). Syftet är både att låta barn förstå sig på undantag och "utomordentliga" klasskamrater och att bjuda de utomordentliga barnen igenkännande att det finns flera som dem. Som exempel på sådana "exceptions" nämner Lintner fysiskt funktionshindrade, intellektuellt funktionshindrade samt barn med tal-, språk- eller lärproblem (ibid., s. 201). Metoden är så enkel som att man letar efter barnlitteratur där ett visst funktionshinder förekommer och kontrollerar att personen med funktionshindret i texten inte framställs som "extraordinary", alltså är som andra barn i andra bemärkelser (ibid.). I mitt tycke får man som pedagog vara försiktig med antagandet att eleven i rampljuset verkligen ser sig själv som ett undantagsfall. För barn i rullstol är det kanske självklart, möjligen för alla funktionshinder som barn har lärt sig att acceptera. Men barn med lärproblem känner sig möjligen snarare utpekade om man behandlar dem som undantagsfall.

Även när det gäller hållbar utveckling tycker Lintner att man kan använda det här rättframma sättet samt litteratur med ett tydligt budskap (2010). Han påstår att pedagoger gärna får utmana eleverna och att litteraturen för detta syfte får vara svart-vit: "The young characters in the book are initially both ignorant of and careless toward nature; they discard their trash on the ground, break twigs from trees, and destroy their surroundings through rough play. After taking a class field trip to the ocean, they realize how "cool" nature can be." (ibid., s. 20).

Israeli (2011) visar hur man kan låta elever upptäcka värden genom jämförelse av två texter, gärna texter med många jämlika element som skiljer sig markant åt i ett visst anseende. Det beskrivna projektet krävde kvaliteter som man först tillägnar sig under grundskolans senare år. Tanken att jämföra två texter går dock även att utforska med mindre barn och enklare texter, där pedagog antagligen bör ta en större roll i det analyserande arbetet.

Anpassade texter

I England har det genomförts ett projekt kallat "No Outsiders Project" med syftet att lära skolelever om sexuell jämställdhet vad gäller lesbiska, homosexuella, bisexuella och transsexuella människor. Det användes olika metoder men alla brukade ta avstamp i barnböcker. Här var inte rättframhet och utmaning i fokus, tvärtom fick man kritik från föräldrar när homosexuella aspekter visades för tydligt. De populäraste texterna var framförallt romantiska och andra traditionella värden som monogami och kärnfamiljen var upprätthållna (Cullen och Sandy, 2009, s. 145). Förutom texter skrivna med ej-heterosexuella karaktärer, användes texter som anpassades, till exempel "Lesbian Cinderella" (ibid., s. 148f).

Dramatisering

En av metoderna som Cullen nämner är att läraren spelade rollen som Cinderella och lät barnen ställa frågor, på det viset visade barnen vad som intresserade dem vad beträffar homosexualitet. Andra metoder var samtal och

gruppvis dramatisering. En sak som jag uppmärksammar är att projektet riktade sig på grundskolebarn (ålder nämns från 7 till 11 år), medan de använda barnböckerna är lämpliga för mycket yngre barn – de två mest nämnda (ibid., s. 145) är *Kung och Kung* samt *Välkommen Tango* som båda är med i min undersökning.

Att dramatisera prosatexter är en metod som även Brown beskriver och hon påstår att det brukar vara alla olika "konstlärare" (alltså musik-, drama- och bildlärare) som tar en ledande roll i värdegrundsarbetet (2004, s. 47). Avstampen tar man i traditionella sagor från hela världen och intressant med projektet är att man låter äldre grundskoleelever tolka sagan och göra dramatiseringen som de sedan spelar upp för förskolebarn. Slutligen får förskolebarnen ställa frågor så att projektet har en dubbel effekt: barn i både åldrarna jobbar på sin nivå med värdegrundstemat. De utvalda teman är dock inte kopplat till en läroplan, vad som tematiseras beror på vad eleverna läser in i sagorna.

Klargöra-analysera-motivera

Termen som används för värdegrundsarbete i engelska texter är "character education", som fokuserar på värden som "society depends on" (Edgington, 2002, s. 113). Enligt Edgington är böcker idealiska verktyg för att jobba med värdegrund och han benämner fyra olika sätt att lägga upp undervisningen:

1. "Values Inculcation": att pränta in värden,
2. "Values Clarification": att klargöra värden,
3. "Values Analysis": att analysera värden tillsammans,
4. "Moral Reasoning": att utveckla ett moraliskt resonemang. (ibid., s. 114f)

Första alternativet är mest envägskommunikation som Edgington kallar för traditionell och han tydliggör inte i vilka fall man skulle använda det i nutid. Klargörandet gör man tillsammans och efter det ska barnen uppmanas att tänka ut vilka val de har och överväga vilket de borde välja. Skillnaden med inpräntningen är att pedagogen inte betonar vad som är bra och fel. Ett krav vid alternativ två är att läraren tydligt frågar barnen varför de tycker på ett visst sätt, så att de genom att sätta ord på vad de tycker kommer fram till vad som är bäst. Kopplingen till lästa texter är ett självklart suveränt tillfälle: hur skulle jag göra om jag var i samma situation som hon/han i boken? De två andra alternativen är ganska avancerade följdsteg av alternativ två, man ska analysera de olika moraliska aspekterna och om man har mogenheten även lära sig att formulera ett moraliskt resonemang. Så långt kommer man inte förrän senare i grundskolan, men viktigt är att läromålet, att klargöra moraliska aspekter i en text tillsammans i en dialog där alla får bidra, är en grundsten till att på senare ålder lära sig att väga argument och göra medvetna samt försvarbara val.

Edgington nämner under alternativ tre en metod som jag ändå tycker är lämplig på tidigare åldrar: att stanna upp i läsandet och fråga vad nu bör ske eller göras och på det viset ge barnen tillfälle att väga alternativ utan att de behöver mogenhet att formulera detta (ibid., s. 115).

Avvikande texter

De olika metoderna som fram till nu har beskrivits utifrån olika vetenskapliga artiklar ansluter till metoderna man använder för att utveckla grundskoleelevers läsförståelse, som att analysera textens struktur, stanna upp och undra hur det går vidare eller att ställa frågor om texten eller till författaren, för att nämna några exempel (Reichenberg, 2008). Elever lär sig att läsa och skriva på traditionellt sätt.

Bilderböcker tillför ett till element som unga läsare behöver utveckla: att kombinera information från text, från bilder och från hur boken är utformad. Det sistnämnda gäller aspekter som framsidan, titelsidan och upplägg, element som inte får glömmas vid tolkning av böcker över huvud taget, men som ofta spela en större roll i barnböcker (Youngs & Serafini, 2011).

Vissa texter visar ytterligare aspekter som skiljer sig från traditionellt skrivna texter. Davies (2003) har i sin forskning efter hur genuskillnader uppstår, använt feministiska sagor. En del sådana bedömer hon som olämpliga för att sagorna inte verkar tilltala barn. Ett bra exempel är den för vuxna fantastiska saga om två gifta sköldpaddor i *Arthur och Clementine*, barn verkade inte kunna leva sig in i äkta makars könsrelaterade konflikter (ibid., s. 68). Men en del andra sagor som verkar ligga inom barnens fantasivärld, fungerade inte heller för alla barn, men kan ändå vara värda att använda gruppvis. Ett exempel som även jag har tagit med i min undersökning är *Prinsessan Papperspåse*. Vuxna brukar hålla med huvudfiguren att det sättet som prinsen uppför sig emot prinsessan inte är en bra grund för att hon ska gå med på att gifta sig med honom. Men många barn verkar vara inställda på att prinsessor ska gifta sig med prinsar, särskild på slutet av sagor, och låter sig "luras" av subjektiva element som att prinsen är snygg eller att prinsessans insats att rädda prinsen borde belönas med giftermål, en tolkning som är en ren följd av socialiseringen i texternas vanliga upplägg. För andra barn verkar det vara viktigare att prinsen inte visar att han älskar prinsessan. Davies forskningsupplägg gällde att fokusera på vad barn tycker. Jag ser även möjligheter för pedagoger att leda samtalet till frågan vad som är en mer viktig grund för att gifta sig: prinsens snygghet eller hans känslor för prinsessan. Diskussionen med barnen kan då hamna i samma slutskede som Edgington föreslår och pedagogens insats verkar vara nödvändig för att komma dit. (Davies, 2003, kapitel 3)

Postmoderna bilderböcker

En annan kategori som utgör en speciell utmaning är postmoderna bilderböcker. Postmodernism som genre är svår att definiera och kombinationen med barnboken gör det inte lättare. Postmodernism sägs ifrågasätta och även förkasta det traditionella (Pantaleo, 2007, s. 49). Det ter sig på många olika sätt inom litteratur, men just inom bilderboksgenren har postmodernism hittat bra möjligheter. I bilderböcker, eller bredare betraktat: i böcker där bilder spelar en viktig roll, kombineras två kommunikations-

former, den verbala och den visuella. De två kan förstärka eller komplettera varandra, men även förmedla olika saker vilket skapar "spännande mångtydighet" (Nikolajeva, 2000, s. 27). Davies (2003) konstaterar att vissa feministiska sagor inte tilltalar barn för att de inte kan leva sig in, bilderböcker har möjligheten att förskaffa en nivå där barn kan leva sig in och en annan som ifrågasätter eller motsäger. Läsna postmoderna bilderböcker är således krävande: "The synergy between the words and illustrations, as well as the multiple gaps, interruptions and intratextual connections, demand, deserve, and reward close scrutiny and multiple readings" (Pantaleo, 2007, s. 56) och får därför gärna handledas av en pedagog.

Pantaleo (2007) fokuserar på en viss bok (*Black and White*) och konstaterar att läsa boken är som att leka med de olika elementen, läsaren ska aktivt se saker i stället för att bara titta på dem, och den skillnaden kan främst förstås och åstadkommas när man läser tillsammans och diskuterar det man uppmärksammar. Pantaleo forskar på femteklassare som hon låter diskutera och sedan rapportera skriftligt. När man jobbar med barn i förskola eller förskoleklass får man nöja sig med diskussionen (de förväntas inte kunna skriva), men just där har man möjligheten att hjälpa varandra i tolkningen. Med hennes fokus på elevernas skrivna reaktioner, hoppar Pantaleo över på vilket sätt eleverna påverkar varandras tolkning.

Den möjligheten tar dock O'Neil (2010) tillvara. Inte bara hur man tolkar texten, men dessutom hur man tillämpar den på den världen man lever i, kommer fram i diskussioner som hon upplever är exemplariska för jobbet med postmoderna bilderböcker. Många postmoderna bilderböcker visar olika åsikter och är så konstruerade att läsaren inte leds till slutsatser om vilken som är bäst. Även slutsatsen att olika åsikter kan leva sida vid sida kan vara en utkomst av en diskussion (ibid., s. 45). Ett annat postmodernt berättargrepp är att berätta samma händelse utifrån olika perspektiv, vilket ger barnen insyn i att olika människor kan uppleva situationer olika (ibid., s. 46). Tänk att behandla konflikter i klassen med anledning av en sådan text! En långt dragen absurditet visar hur små saker kan påverka många, medan en oväntad utveckling kan leda till tankar om att det finns olika val i livet. Denna slutsats kopplar O'Neil till *Prinsessan Papperspåse*, där hon till skillnad från Davies ger diskussionen betydelsen för att låta barnen komma till denna positiva tolkning (ibid., s.47f) och jag vill tillägga att pedagogen bör ta en ledande roll i detta. I många böcker leker texten och/eller illustreringar med stereotyper presenterade inom ett ovanligt sammanhang, vilket leder barnen till att ifrågasätta dem.

Det som postmoderna böcker tillför är alltså en fokusering på det som skiljer sig från traditionellt tänkande, vilket kan tas som utgångspunkt för en diskussion samt visar barnen på ett lekfullt sätt att och hur traditionella element inte behöver vara självklara.

Sammanfattningsvis vill jag konstatera att det finns många sätt att koppla en diskussion till högläsning, men att ett medvetet val av böcker är väsentligt.

Metod

Problem och syfte

Slutsatsen att val av bok är väsentligt för att få en bra diskussion omkring den, väcker nya frågor: vad är en bra bok och varför? Publiceras det böcker som både är roande och lockar till diskussion? Min undersökning riktar sig på böcker där ett eller flera värdegrundsmål förekommer. Jag granskar dem beträffande hur teman används, utarbetas och presenteras. Undersökningens syfte är: att undersöka på vilka sätt nutida barnböcker tematiserar de olika värdegrundsmålen som nämns i de relevanta läroplanerna.

Metodologisk ansats: urval

Innan jag kunde ta an att analysera böcker, behövde jag välja vilka böcker jag skulle undersöka och vilka värdegrundsteman jag ville identifiera.

Urval av värdegrundsteman

För att undersöka hur olika värdegrundsmål förekommer i böcker, behövde jag hitta böcker där värdegrundsmålen spelar en roll. Det kallas inom litteraturvetenskapen för *tema* eller *motiv*. Det finns inte någon enlighet i hur dessa två begrepp används, vissa behandlar de som synonymer, andra ser motiv som subtema eller avfärdar just tema som mindre viktigt (Holmberg och Ohlsson, 1999, s. 30). Nikolajeva's distinktion mellan explicita och implicita tema/motiv (2004, s. 67) ger en ledtråd till det jag är ute efter, hon definierar termerna dock inte. Skillnaden mellan huvud- och bitema/-motiv är att huvudtemat/-motivet är det som leder intrigen (ibid.). Det är för mitt syfte inte viktigt om förekommande teman är huvudtema eller bitema. Viktigt är dock Holmbergs och Ohlssons poäng "att litterära verk kan innehålla flera teman och att olika läsare kan se olika teman i samma text" (1999, s. 34). Det betyder att min undersökning hur som helst har en subjektiv grund. Det finns olika slag av tematisk forskning, men alla går ut på att läsa en text och genom att känna igen vissa element dra en slutsats om vilka teman som förekommer (ibid., s. 30). Det är vad Bryman kallar för ett semiotiskt sätt att forska, där man letar efter signifikanser som tyder på vad texten menar att förmedla (2011, s. 506).

Vid deducandet av själva värdegrundsmålen ur förskolans respektive grundskolans läroplan, har jag tagit utgångspunkt i första kapitlet med ordet "värdegrund" i rubriken. Ur formuleringarna "Förskolan..." respektive "Skolväsendet vilar på demokratins grund" plus "En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på" (Skolverket, 2010, s. 6; Skolverket, 2010, s. 7) tolkar jag första temat: demokrati. Senare i texten förtydligas temat: "I förskolan läggs grunden för att barnen ska förstå vad demokrati är" (Skolverket, 2010, s. 14).

"Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan ska hålla levande i arbetet med barnen"

ger teman frihet, solidaritet, jämlikhet och jämställdhet mellan könen. Det sistnämnda utarbetas på s. 7 där inte bara bemötandet och krav/förväntningar upptas, men det även uttrycks att "Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller". Parallellt med jämställdhet nämns även "rättvisa" (ibid., s. 6), som inte kan rubriceras under ett annat tema men snarare verkar vara ett övergripande tema.

Under den andra subrubriken hittar vi en till viktig mening: "Inget barn ska i förskolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning hos någon anhörig eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling". Eftersom diskriminering är ett slags tankearbete som leder till viss beteende, tolkar jag kränkande behandling som centralt värdegrundstema. Dessutom ska man lära barnen människors lika värde, specifikt när det gäller kön, etnicitet, religion, sexuell läggning och funktionsnedsättning.

Ett lite annorlunda tema är skolvärldens uppdrag att fostra barn i hållbar utveckling, vilket kan härledas ur formuleringen "Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp" (ibid., s. 7).

I "Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011" (Skolverket, 2011) hittar vi samma teman, ofta med samma formuleringar (s. 8). Temat rättvisa står här bara mellan raderna, men hållbar utveckling benämns tydligt: "Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling" (ibid., s. 9).

Jag har därmed kommit fram till de här tolv värdegrundsteman: demokrati, frihet, solidaritet, jämlikhet, rättvisa, kränkande behandling, jämställdhet mellan könen, etnicitet, religion, sexuell läggning, funktionsnedsättning och hållbar utveckling.

Urval av böcker

Min målgrupp är begränsad till förskolan och förskoleklassen. Valet grundar sig inte bara i min utbildning som förskollärare, en viktig anledning är att barn i den åldern i allmänhet inte kan läsa än och en del som redan har knäckt läskoden, har inte byggt upp tillräckligt med flyt för att läsa nya böcker självständigt (fastän det finns undantag). Högläsningen är således för min målgrupp sättet att ta till sig böcker, i kombination med att titta på illustrationerna. Biblioteksvärlden hanterar ett klassificeringssystem, där "hcf" står för böcker som är lämpliga för småbarn och den koden var min centrala utgångspunkt vid letande efter lämpliga böcker.

Jag har valt att undersöka prosaböcker med fiktionskaraktär. Begränsningen till prosa har en praktisk anledning, skulle jag ta med poesi, då borde låttexter också ingå. Undersökningsfältet skulle inte bara ha blivit större, men dessutom svårare att få tag i, för att många låtar och ramsor inte är tillgängliga via ett bibliotek. Faktaböcker läses på ett annat sätt med tonvikt på att lära barnen om ämnet, vilket faller utanför mina ramar.

Vid letandet efter lämpliga böcker har jag först utgått från en lista som jag fick på de hundra mest utlånade böckerna under perioden januari 2013 – juni 2013 vid Härnösands Sambibliotek, alla utlånade mer än 20 gånger. Det urvalet skulle säkerställa att de diskuterade böckerna verkligen läses. Det visade sig tyvärr att i det här urvalet inte fanns många böcker där jag kunde urskilja ett tydligt värdegrundstema, tio stycken ansåg jag som relevanta. I denna bedömning har jag betraktat att värdegrundstemat ska komma i förgrunden så att det är lönsamt att börja en diskussion om det.

I nästa skede har jag letat böcker med hjälp av bibliotekets temahyllor samt dess ämnesordsklassificering. Bibliotekets databas visade sig begränsad i hur pass noga böcker är klassificerade. Ämnet "mobbing" är relativt enkelt att hitta böcker på, men "genus" i kombination med "hcf" förekommer inte trots att det finns många barnböcker med genustema, klassificerade under "pojkar och flickor". Bokvalet blev såklart subjektivt, resultatet är att jag hittade ett antal böcker per tema som är intressanta att undersöka på det valda temat. Antagligen finns det andra böcker som skulle ha varit lämpliga att ta med i diskussionen, liksom det alltid kommer nya böcker som är intressanta.

Bokanalys

Den centrala delen av min undersökning gäller analys av de valda böckerna. Hur är temat nämnt, använt och utarbetat? Vilken effekt kan man tyda att texten har på läsaren/lyssnaren på grund av de här elementen?

Vid analysen av böckerna har jag begrundat alla olika element som är idébärande och således kan presentera temat, explicit eller implicit. Grenen inom litteraturvetenskap där man sysslar med textanalys, kallas *narratologi*, som kan omskrivas som: "Att studera hur texten berättas, vad den berättar och hur den genom sitt berättande talar till läsaren" (Westin, 2002, s. 137). Jag har valt att använda termen "bokanalys" i stället för "textanalys", därför att bilder spelar en väsentlig roll i barnböcker. Enligt narratologer arbetar många betydelsebärande element eller berättargrepp ihop för att framföra berättelser. Elementen är fabeln, personer, perspektiv, intertextualitet, miljö, berättarröst, kausalitet och samverkan mellan text och bilder med mera (Nikolajeva, 2000 och 2004; Vulovic, 2013). Narratologi hör hemma i den hermeneutiska vetenskapliga tradition där att betrakta helheten är den centrala tanken (Newton, 1990, s. 41f). Olika litteraturvetenskapare har urskilt flera nivåer i texter som kan analyseras var för sig. Jag nämner indelningen som Dahlerup har introducerat för att den är lätthanterlig: hon analyserar på första nivån handlingsplanet och går via tematisk analys till en uttrycksanalys (introducerad av Nilsen, Romören, Seip Tønnesen och Wiland, 1998, s. 91). Men nivåerna står inte för sig: trots att tematisk tolkning står central i min undersökning, kan element ur handlingen eller specifika uttryck vara viktiga för uppfattningen av teman.

Tack vare barnböckernas begränsade omfång kan man betrakta och jämföra alla olika element i flera böcker. Hur man väger elementens betydelse förblir dock definitionsmässigt en subjektiv sak. Vulovic skriver om det: "För att kunna tolka måste man i någon mån analysera och för att kunna analysera

måste man i någon mån tolka" (2013, s. 109). Analysen riktar sig på författarens val, medan tolkningen har läsarnas val som huvudsyfte (ibid.). Inom narratologin utgår man från tanken att författarens val leder läsarens sätt att läsa i en önskad riktning. Hur texter tolkas (av läsaren eller lyssnaren) är dock ett skilt område som kräver helt andra och arbetsintensiva forskningsmetoder som jag i det här sammanhanget lämnar därefter.

Resultat

Vid min undersökning har jag börjat med de mest konkreta värdegrundsämnen som är mindre beroende av subjektiv tolkning. För min presentation av resultatet håller jag mig till samma ordningsföljd. Jag presenterar främst exempel på böcker som visar olika möjligheter, böcker som följer samma mönster nämns kort.

Genregränsen mellan bilderbok och text- eller kapitelbok är både flytande och omtvistad, nedan anges genren bara som antydan. För läsbarhetens skull nämnas barnboksreferenser bara i början av kapitlet.

När man högläser för småbarn blir det för barnen en kombination av att lyssna och att titta på bilderna, för vissa kompletterat med att känna igen en del ord. Barnen bör alltså betraktas som både läsare och lyssnare. Jag väljer för enkelhetens skull att fortsättningsvis benämna dem som läsare, vilket får stå för samtliga aktiviteter.

Funktionsnedsättning

Lisen tappar andan (Lindgren Karlsson, 2010)

Martes bok (Mohlin, Medhus, Hodnefeld, Mohlin & Grytå, 2009)

Tillsammans med Vilma och Loppan (Khayati & Sjömillå, 2011)

Sanna har en väldigt busig storebror (Ingard, 2011)

Vilma och Jon på skattjakt (Wallin Ahlström & Eriksson, 2013)

Jonatan på Måsberget (Ahlbom, 1986)

Lisen tappar andan

berättelse med enstaka illustrationer

Den tunnaste boken i min hög handlar om flickan Lisen som insjuknar i astma/pälsdjurallergi. Berättelsen fokuseras på den dagen, både persons- och händelseskildringarna är detaljrika angående vad man gör, men de har föga detaljer på känslonivå. Illustrationerna är primitivistiska med tydliga känslor i ansikten. Detaljrikedomen hur ambulanspersonal tar hand om Lisen verkar krävande för förskolebarn att ta till sig. Jag läser *Lisen tappar andan* som en handledning om astma/allergi, som kan användas för att lära barn om en sjukdom som en kompis utsätts för.

Samma upplägg har *Martes Bok* som skildrar en semester med ett autistiskt barn. Det som får plats i intrigen lär läsaren mest ytligheter om sjukdomen.

Tillsammans med Vilma och Loppan

berättelse med en teckning per uppslag

Boken ingår i en serie om kompisarna Vilma och Loppan, påfallande på boken är förlagsemmet: "Olika". Vilma introduceras som en förkyld flicka som ligger i sängen och längtar efter aktiva lekar. Rullstolen visas inte på fram- eller baksidan. Den introduceras i en teckning på sidan 10 (berättelsen börjar på s. 6), antyds några gånger ("Vilma åker bort till Malla och Loppan", s. 12, min

kursivering; "Du kanske inte kan rida...", s. 15; "Vilma är bra på att åka fort", s. 19, min kursivering) och visas en extra gång i bild (s. 19) innan den nämns i texten för första gången på sidan 23. Rullstolen har en positiv funktion i berättelsen, för med den kan paret göra frivarv i brännboll. Berättelsens huvudtema är vänskapsrelationer, Loppan väljer den dagen att leka med Malla, vilket gör Vilma svartsjuk (boken kommer att diskuteras igen under kränkande behandling). Det nämns inte att rullstolen är anledningen till att detta händer. I *Tillsammans med Vilma och Loppan* presenteras funktionshindret inte med eftertryck. När man högläser och inte låter barnen titta på bilden på sidan 10, kan man stanna upp för att kolla om och när barnen förstår att Vilma sitter i rullstol. I en diskussion kring vänskapsrelationer, kan man fråga barnen efteråt om de tycker att det spelar en roll om Vilma sitter i rullstol och ifall ja, i vilken avsikt.

Överraskningseffekten används även i *Sanna har en väldigt busig storebror*, som är en broschyr om ADHD men en mycket lättläst sådan.

Vilma och Jon på skattjakt

berättelse med en teckning per uppslag

Även i den här boken heter den rullstolsbundna huvudpersonen Vilma, fast något samband med *Vilma och Loppan* finns inte. Boken handlar om ett kompispar, där Vilma sitter i rullstol, introducerad på sidan 7 (berättelsen börjar på sidan 5). Innan dess har en färgrik miljöskildring och inledningen på intrigen redan satt fart på spänningen. Rullstolen benämns som "moppe" och Jon avundas att Vilma har en. Intrigen är enkel (de letar efter en skatt) med en lagom spänningsnivå. På nästan alla illustrationer, en kombination av fotodelar och ritade element som klistrats ihop, är rullstolen framträdande, den syns också på baksidan. Rullstolens fördelar (snabbhet, tuta och ljus) spelar en ledande roll. Det är bara Jon som kan gräva upp själva skattkistan, vilket berättas utan känsla. *Vilma och Jon på skattjakt* målar en positiv bild av ett funktionshindrat barn, men ger föga inblick i hur en funktionsnedsättning påverkar en.

Jonatan på Måsberget

bilderbok med relativt mycket text

Den här lite äldre boken får vara med för jämförbarhetens skull. Även i den här berättelsen upptäcker läsaren efter ett tag att huvudpersonen Jonatan inte är som andra, trots att detta syntes på alla bilder inklusive framsidan. Kruxet är att det som Jonatan saknar är: vingar! Alla kan flyga förutom han och en gammal man med för svaga vingar. Historien berättas "ab ovo" ur Jonatans perspektiv, många småhändelser skildrar en lycklig pojke innan han upptäcker sin brist. Han känner hur han inte kan vara med och gör ett försök att komma till skolan som ligger högt på ett berg. Med tygvingar kan han till slut uppleva hur det är att vara normal och under berättelsens lopp har vi fått flera antydningar att Jonatan tänker uppfinna saker för att hjälpa framtida vinglösa.

Hur det är att ha ett funktionshinder låter sig bäst upplevas när det gäller ett "funktionshinder" som vi alla har. Det är dessutom roligt och boken bjuder på spännande äventyr. De olika försöken att få vara med eggjar läsaren att söka lösningar.

Hållbar utveckling

Förbjudna sopor (Jansson & Tollerup, 2011)

I Bergakungens sal (Widmark & Alvner, 2010)

Förbjudna sopor

kapitelbok med enstaka illustrationer

Hållbar utveckling är ett vitt begrepp som för förskolebarn kan konkretiseras i ämnet som sopsortering/återanvändning och skyddande av natur. Jag sökte på "naturskydd" och "miljöbrott", men hittade de här böckerna inom deckarserier. På listan med de hundra mest lånade böcker finns inte mindre än 23 som ingår i en deckarserie. I *Förbjudna sopor* händer det att någon fyller andras soptunnor. Emil undersöker saken med en kompis och löser fallet. Till genren tillhör även att moralen förklaras bakom brottet. Vi får flera redogörelser kring sopsortering och faran med att kasta sopor i naturen. Dessutom samlar kompisarna tomburkar och köper en sköldpadda för att grannpojken sköldpadda är ensam. Detektivhistorien är realistisk och spännande, men utläggningarna om miljön kan upplevas som tjatiga.

I Bergakungens sal

kapitelbok med enstaka illustrationer

Nelly Rap är monsteragent i en annan serie, men i den här boken hjälper hon skogsväsen som troll och älvar mm i deras strid mot männen som förbereder ett vägbygge och som påstår att ändå ingen bor i skogen. Som fånge tas Nelly till Bergakungen, men hon kommer med en lösning som känns mycket påhittig: de väcker en jätte som med sina rörelser ger intryck av en jordbävning vilket sätter stopp för vägplanen. På handlingsnivån är intrigen ganska virrig, spänningen går fram och tillbaka mellan skogsväsen som intressanta objekt, fiende och bundsförvant. På tematisk nivå, konflikten om natur kontra människointressen, är spänningen rätlinjigt utarbetad.

Sexuell läggning

Kung och Kung (Haan & Nijland, 2000), läst i engelsk översättning

Välkommen, Tango (Richardson, Parnell & Cole, 2012)

Malins mamma gifter sig med Lisa (Lundborg & Tollerup-Grkovic, 1999)

Lill-Zlatan och morbror Raring (Lindenbaum, 2006)

Kung och kung

bilderbok

Historien börjar som en klassisk saga, men får snart mer nutidsspråk, där realistiska dialoger dominerar. Det handlar om en prins som måste gifta sig,

tycker drottningen som bjuder in alla prinsessor hon känner. De båda avvisar alla kandidater, tills den sista kommer in med sin bror. På slutet gifter prinsen sig med brodern. I illustrationerna, en blandning av teckningar och urklipp, fylls i en del element som inte berättas i språk, som till exempel drottningens förväntningar när hon säger "Du ska gifta dig" (s. 9). Dessutom syns prinsens motvilja i hans attityd på många bilder, fast han aldrig säger emot. Prinsessorna som presenteras kommer alla till bröllopet. Att prinsen väljer en kille kommer som överraskning, men valet ifrågasätts inte. Illustrationerna ger nyanser som gör det lätt att läsa in känslor som inte beskrivs.

Välkommen, Tango

bilderbok

Boken berättar om pingviner i en djurpark med tonvikt på hur de bildar par som ruvar på ägg. Två pingvinkillar formar ett par och när ett övergivet ägg läggs i deras bo, blir de en familj precis som de andra. På sista sidan berättas att historien har hänt i verkligheten. Det homosexuella beteendet i boken är inget annat än att två hanar betar sig som de andra paren gör.

Verklighetsanknytningen ger en knuff till pedagoger som inte vet att homosexualitet bland djur är ett känt fenomen.

Malins mamma gifter sig med Lisa har samma perspektiv, fast det handlar om på vilka sätt homosexuella människor kan bli föräldrar. Händelserna kring bröllopet och semestern saknar spänning och avleder därför inte från bokens klara pedagogiska syfte.

Lill-Zlatan och morbror Raring

bilderbok med relativt mycket text

Titeln och bilden på framsidan ger intrycket att huvudpersonen är en pojke, hon bär dock flätor på sidorna 8-11 och på sidan 12 får vi veta hennes namn Ella. Läsaren förs bakom ljuset på flera sätt. Boken verkar handla om att morbror Tommy gör roliga saker med Ella. Det som stör henne dock är att någon Steve finns med hela tiden. Som vuxen fattar man direkt att han är Tommys partner, men detta benämns ingenstans i boken. Det är inte heller bokens huvudtema, det är snarare att Ella inte vill ha honom med, tills Tommy blir sjuk och Steve visar sig vara bra på fotboll. Fotbollen har varit med på nästan alla bilder och tillsammans med Ellas smeknamn Lill-Zlatan (och kännedom om fotbollspelaren) behövs inte förklaras att Ella tycker om fotboll. Bilderna för även det homosexuella temat vidare: intimiteten mellan Tommy och Steve går att tolka in från hur de tittar på varandra, men det visas ingen intim handling innan på sista bilden där de har sina armar om varandra.

Det homosexuella elementet tematiseras inte på bokens handlingsplan, det presenteras som ett faktum, liksom att en flicka kan ha fotboll som passion. Det som väcker känslor är att Steve stör med sin närvaro, fast han inte betar sig störande. Ett samtal om den här boken kan börja med avund och eventuellt övergå till homosexualitet. Vad gäller homosexualiteten ger boken ett utmärkt underlag att ställa frågan hur man egentligen kan vara emot det.

Jämställdhet mellan könen

Tora går vilse (Ahlburg, 2010)

Prinsessan Papperspåse (Munsch & Martchenko, 1980) , läst på engelska

Kalle som Lucia (Skåhlberg & Dahlquist, 2009)

Kenta och barbisarna (Lindenbaum, 2007)

Tora går vilse

berättelse med en teckning per uppslag

Med enkelt språk skildras ett litet äventyr i ett primitivt samhälle. Tora vet att pappa tycker att flickor inte ska jaga, men hon gör det ändå. Hon skjuter en duva och går vilse. När pappa har hittat henne, blir han stolt. Utan nyanserande element som bröder, religion eller feminister presenteras motsättningen mellan egen vilja och traditionen samt hur ett barn kämpar för att prestera något som hon inte har gjort förr. Med *Tora går vilse* är det lätt att leda barn till tanken att könsskillnader inte spelar någon roll i vad man kan göra.

Prinsessan Papperspåse

berättelse med en teckning per uppslag

Upplägget är klassiskt och det används få ord för förklaringar. En drake bränner ner slottet och rövar bort prinsen. Prinsessan använder några lister för att jaga bort draken och så är det klassiska slutet i sikte, fast med omvända könsroller. En viktig detalj är att även prinsessans kläder bränns upp så att hon från sidan 10 går iklädd en papperspåse plus en skrynklig krona. När prinsen är räddad klandrar han henne för hur hon ser ut. Det accepterar hon inte och sista bild visar hur hon med en lycklig hållning går mot horisonten. Prinsessan visar på bilderna tydliga, självsäkra känslor (glädje eller irritation). På grund av tonvikten på kampen med draken, kommer slutet som en överraskning. Detta plus det enkla språket gör boken till intressant diskussionsstoff för småbarn.

Kalle som Lucia

bilderbok med relativt mycket text

Det används många ord och färger för att framkalla decemberkänslan och då förvånar det inte att huvudpersonen vill bli vald som Lucia. Först blir Kalle vald, men när han förberett sig ordentligt, meddelar läraren att skolan har bestämt att Lucian ska vara en flicka. Protest från mamma och pappa hjälper inte. Så på Luciamorgon står Kalle iklädd stjärngossestrut bakom Maja, men hon föreslår att byta plats och huvudbonad. De tågar in till publiken och rektorn blir arg, men då tar alla pappor fram luciakronor och den sista bilden visar ett feministiskt luciafirande.

Texten är lång nog för en kapitelbok, ändå har den formgivits i bilderboksform. Bilderna lägger tyngd på de olika känslorna och underlättar att följa med i de olika intrigvändningarna. Budskapet uttrycks med kraft och efter läsandet går det knappast att ivra för ett traditionellt luciafirande.

Kenta och barbisarna

bilderbok

Kentas första dag på förskolan visas på sidorna 3-12, han är med killarna som leker vilt hela tiden. Nästa dag leker han med flickorna, fast det tar en stund innan han får vara med. På sidan 29 kommer killarna in och på nästa uppslag har de valt att leka med. Slutligen spelar alla fotboll.

På temaplanet berättas mycket i bilderna: att Kenta inte trivs med killarna (s. 7 och 11 mm.), att han tar med en barbiedocka (s. 13) och står med den i händerna (s. 15), hur länge han är med flickorna innan han får vara med (s. 13-21) och de blandade känslor som flickorna visar när pojkarna tar över dansgolvet (s. 30). Båda pojkarnas och flickornas lek är vild. Det dröjer länge innan en av flickorna säger "Vi låter han va med då" (s. 21) och pojkarna går in för att hämta Kenta (s. 26).

Kenta och barbisarna bjuder på en situation ur barnens vardag där varken barnen eller vuxna är påfallande feministiska. Ändå gör Kenta vad han vill och leker barnen ihop på slutet. Det finns både argument för egen vilja och för att man ska vara med sina könsligar som kan tas upp i en diskussion om genusjämsällhet.

Etnicitet och religion

Grodan och främlingen (Velthuijs, 1993)

Afrika bakom staketet (Moeyaert & Höglund, 1995)

Den andra mamman (Sjögren, 2007)

Giraffen Staffan reser hem (Olsson, Jacobsson & Milde, 2011)

Grodan och främlingen

bilderbok

Barn som är förtroga med Grodan-serien vet att det finns bara en av varje djursort. Rättan som kommer en dag omskrivs konsekvent som "främling" och Ankan säger även "Han är inte som vi" (s. 18). Grodan påpekar sedan "... vi är ju olika allihopa" (s. 18) och därmed har budskapet formulerats. Rättan hjälper och räddar folk så att alla är ledsna när han ger sig av igen. *Grodan och främlingen* är en svart-vit text som inte lämnar utrymme för diskussion. De färgrika bilderna tillfogar föga.

Afrika bakom staketet

bilderbok med relativt mycket text

Det påfallande med språket i *Afrika bakom staketet* är att texten bara återger iakttagelser. Man kan läsa in en ung berättarröst, till exempel genom upprepningarna som en vuxen berättare inte skulle ha gjort. Men reflektion finns inte med och det ger boken en känsla av objektivitet. Intrigen är inte större än att en mörkhyad granne bygger ett lerhus i afrikansk stil i sin västerländska trädgård. Motsättningen med enformigheten som visas i bild

och text, berättar att det är ett undantag. Grannarna klagar (s. 18-21), men för övrigt kan läsaren forma sin egen uppfattning. Deras klagande har som funktion att lerhusbyggandet inte bara framställs som något positivt. I *Afrika bakom staketet* kan man hitta olika uppfattningar om personer som uppför sig annorlunda än vanligt.

Den andra mamman

bilderbok med relativt mycket text

Titeln ger redan intrycket att boken handlar om någon som är annorlunda. Att mamman bär en slöja är ett till tecken, en anledning ges inte. Hon kan dessutom inte prata med busschauffören. Mamman har tagit med sig sina barn till en dagisutflykt, men hittar inte till gruppen. "Du har läst fel som vanligt!" (s.5) sammanfattar hur personen porträtteras. Så småningom får de en lyckad utflykt där mamman visar sig vara påhittig på att använda slöjan på olika sätt.

Den starka sidan av boken är att en annorlunda person som först framställs som okunnig, uppenbarar sig som duktig. Boken lämnar en del frågor obesvarade: varför kan mamman inte hitta till gruppen? Varför bär hon slöjan på de flesta bilder om hon kan stå på stranden utan den på slutet? Sådana lösa trådar utmanar till diskussion. Man kan undra om den diskussionen kommer in på ämnet religion och om boken i så fall uppfattas som politisk inkorrekt.

Giraffen Staffan reser hem

bilderbok

Giraffen Staffan lever lycklig bland aporna fast han märker att han är annorlunda. Han söker sig till ett land där alla ser ut som han. Där måste han dock lära sig att uppföra sig som giraffer bör och det är som det står i Regelboken. På skolavslutningen (en sorts examen) vågar Staffan påstå att han är en apa. Sedan visar de andra att de också känner sig annorlunda ibland, även läraren medger det. Det finns dessutom en invandrare, Älgen, som blir retad för att han ser annorlunda ut.

Etnicitet och religion är två former av att vara annorlunda som kan uppfattas som tolkningar. Vilken etnisk bakgrund man än har, kan man ju göra egna val i vilket mån man väljer uppföra sig som är typisk för den bakgrunden. En religion borde man kunna få praktisera som man vill. *Giraffen Staffan reser hem* lyckas ta med båda aspekterna: att ha annorlunda utseende och lusten att uppföra sig på ett visst sätt. Regelboken kan uppfattas som en slags bibel. På framsidan av den boken står "HUR" och boken svävar i luften som om den kastades när Staffan får ett aphuvud ovanpå sin giraffhals.

Giraffen Staffan reser hem slutar med alla budskap som är politiskt korrekta: alla visar förståelse, läraren medger att han hade fel och Staffan ber Älgen om ursäkt. Dessutom reser Staffan tillbaka till apön, som då kallas för "hem". Boken är laddad med olika element på ett absurt sätt. Om det blir diskussion behövs den inte störas av vardagliga etniska eller religiösa motsättningar.

Kränkande behandling

När Leopold blev rädd (Gellert, 2001)

Taggtråds-Tim (Ljungqvist & Egerkrans, 2005)

Giraffen Staffan reser hem (Olsson, Jacobsson & Milde, 2011)

Hemliga King-Kong (Boie & Brix-Henker, 2000)

Tillsammans med Vilma och Loppan (Khayati & Sjömillå, 2011)

När Leopold blev rädd

bilderbok

Med enkla formuleringar och schablonmässiga bilder visar *När Leopold blev rädd* hur det känns att bli mobbad. Leopold tänker ut olika sätt att slippa stryk och han lyckas med en illaluktande tröja på sig. Han upptäcker sedan att hans mobbare Kjell-Arne får stryk av sin storebror. Leopold tipsar honom om tröj-tricket och Kjell-Arne blir vänlig mot honom.

Böcker med ett uttalat budskap medför risken att sakna nyans.

Budskapet att stinkande kläder är lösningen på mobbning är dock så pass absurt att man lätt kan leda en diskussion på kreativare vägar. Rädslan för mobbning har ritats träffsäkert vilket ger mindre barn verktyg att yttra sina egna känslor med.

Taggtråds-Tim

bilderbok

Även i *Taggtråds-Tim* är bilderna schablonmässiga och söker huvudpersonen efter en lösning. Men när Tim misslyckas med att fly över staketet och får taggtråd på kroppen, blir han arg och går tillbaka. Han gör de andra illa med taggtråden tills de binder kuddar omkring sig och kan krama honom. Moralen är att det onda försvinner "när man ställer allt tillrätta igen" (s. 39).

Vägen dit är långt ifrån rak. Läsaren tas från det ena till det andra uppslaget via ett språkligt grepp: med orden "lika som" görs en övergång till liknande händelser som skett tidigare. Det medför att berättarstrukturen inte följer kronologin. Förutom språkligt, radas sidorna associativt. Bildernas grymhet tillför djup till de mer neutrala texterna. Men "lika som"-greppet leder även till varmare bilder och till slutet där alla vill krama Tim förutom mobbaren. Det tematiska budskapet som jag tolkar från boken är att man vinner respekt om man blir arg istället för rädd, ett budskap som inte förmedlas med ord. Mobbningsforskare urskiljer förutom mobbare och offer även medlöpare. Deras roll och hur den kan ändras, skildras bra i *Taggtråds-Tim*.

På samma onyanserade sätt mobbas Älgen i *Giraffen Staffan reser hem* där Staffan som själv är invandrare och känner sig annorlunda tar del i mobbningen (s. 20). Lösningen kommer dock också från Staffan: han skäms (s. 21), vågar visa sin annorlunda sida (s. 23-25) och ber om ursäkt till Älgen (s.28). Är det en bra förebild eller överdriven? Boken visar i alla fall hur man kan bli mobbare eller medlöpare.

Hemliga King-Kong

kapitelbok med enstaka illustrationer

Boken handlar om Sebastian som smugglar med sig ett marsvin i sin lägenhet för att ha en vän. Sebastians föräldrar vill inte ha husdjur så bokens spänning handlar om att hålla djuret hemligt vilket han såklart inte lyckas med. På slutet får han behålla marsvinet King-Kong. I bokens början blir Sebastian utskälld av Micke och Sebastian har inga riktiga vänner. På det här viset antyds ett problem med vänskapsrelationer och att bli kränkt utan att det utvecklas som mobbning.

I samma anda kan man läsa *Tillsammans med Vilma och Loppan*, där Loppan en dag vill leka med en annan och Vilma känner sig åsidosatt.

Demokrati, frihet, solidaritet, jämlikhet och rättvisa

Vem är ensam? (Wirsén, 2007)

Billy och den mystiska katten (Stenberg & Lepp, 2007)

Kvastresan (Donaldson & Scheffler, 2001)

Historien om Albert (Eng, 2006)

Lejontofflorna (Dahlin & Nilsson Thore, 2006)

Flickan och presidenten (Lidbeck & Adbåge, 2009)

Fyra hönor och en tupp (Landström & Landström, 2004)

Vem är ensam?

bilderbok

Vem är ensam? har stora bilder med föga text. Nallen ringer runt för att hitta någon att leka med, men utan framgång. Så börjar hon rita. När Katten ringer på med frågan om Nallen vill komma ut, tackar hon nej. "Hon är ensam för att hon vill det" (s. 28) är sista meningen i boken. Budskapet uttrycks alltså bokstavligen. Personerna i boken är ganska orealistiskt ritade djur och ingen kan utpekas som negativ. Det går att ställa en del frågor om *Vem är ensam?* till de minsta läsarna (som alltså är mest lyssnare!), t.ex. om "frihet" eller "ensamhet". Som högläsare kan man välja att visa sista bilden och fråga barnen varför de tror att Nallen fortsätter rita i stället för att läsa sista meningen.

I *Billy och den mystiska katten* presenteras olika samvetsfrågor med rättvisa som tema. Budskapet är lika tydligt, men den är invävd i intrigen, för att Billy tvingas att göra ett val.

Även i *Kvastresan* finns ett tydligt budskap: om man håller samman, lyckas man skrämman bort draken. Fast det är mer slump än val och lockar därför knappast till diskussion.

Historien om Albert

bilderbok

En märklig bok som beskriver Alberts liv, någon som jobbar med maskiner och även bor bland dem. Andra människor syns inte. Albert verkar nöjd med tillvaron, men då hittar han olika meddelande på maskinerna, som "Hej Albert" (s. 12) och "Vad gör ni här?" (s. 15). Han börjar fundera och söka svar.

Han får reda på vad fabriken tillverkar och hittar en dörr och bakom den utevärlden. Alberts skatt är en plastbubbla med en bänk och ett träd som det snöar på när man skakar bubblan (s. 10). Det är sådana som fabriken tillverkar. Ute finns en bänk under ett träd och det snöar. I *Historien om Albert* står varken budskap eller moral, däremot många element som man kan fundera över.

Lejontofflorna

bilderbok med relativt mycket text

De första sidorna (s. 5-10) visar en vanlig realistisk och rättfram berättelse om Isa som har en tjugig pappa. När Isa har gått till sitt rum iklädd sina lejontofflor får hon själv en konflikt med tofflorna. Hon gör sitt bästa för att vara dem till viljes, vilket försvåras av att de har olika viljor. Men till slut får Isa nog och ålägger dem sin vilja.

Lejontofflorna ger stoff att låta barn fundera över begrepp som vilja, demokrati och hur beslut ska tas.

Flickan och presidenten

bilderbok med relativt mycket text

Samma tema på en högre nivå! När ett rymdskepp landar, tycker presidenten att det är självklart att rymdvarelsen ska prata med honom, men det tycker inte rymdvarelsen. Den väljer en fattig flicka att prata med och gör henne även "otvingbar" (s. 15ff). Presidenten försöker sig på olika slags hot, men alla vapen har blivit obrukbara. Resoneringen går vidare: att slåss är meningslöst och att vara president likaså. Han lämnas ensam, fast flickan vill leka med honom.

Flickan och presidenten skapar samma förutsättningar till ett samtal med förskolebarn om invecklade begrepp. Abstraktionsnivån är betydligt högre och svar hittas inte lika självklart i boken, vilket ger en större utmaning.

Fyra hönor och en tupp

bilderbok

Ett enkelt samhälle med många likheter med människovärlden. Tuppen använder skyltar för att ta mer plats och hönorna behöver gå på kurs, men då lyckas de att återställa rättvisan. Den här historien är enkelt och komiskt berättat. Det finns ett till element på temanivå: bilderna visar att hanen håller på med ritningar som verkar intressera honom mer än konflikten som hönorna bryr sig om. Därmed avslutas boken i en för småbarnböcker ovanlig öppen slut. Om *Fyra hönor och en tupp* kan man välja att diskutera det tydliga budskapet om jämlikhet, men även ta upp vad som kan menas med det andra elementet.

Diskussion

Inledning

Att jobba med värdegrundsfrågor kan ske i olika former. En planerad aktivitet som högläsning är ett av tillfällena där det kan ske. När man kopplar ett samtal till det man läser, väver man in värdegrundsarbetet i en rolig aktivitet och får barnen inte känslan att de måste lära sig något. Jag har undersökt på vilka sätt nutida barnböcker tematiserar de olika värdegrundsmålen som nämns i de relevanta läroplanerna.

Nedanstående text skulle kunna upplevas som oläslig om jag skrev ner en referens varje gång en barnbok nämns, för referenser hänvisas därför till kapitlet "Resultat".

Att informera om värdegrundstemat

När böcker tematiserar ett värdegrundsämne, sker det i en del fall med eftertryck. Lintner (2010, 2011) talar för det när det gäller funktionshinder eller hållbar utveckling, eftertrycket skulle gynna läroprocessen. Från Edgington (2002) kan vi däremot lära skillnaden mellan *inpränta* och *klargöra* där det sistnämnda stimulerar barnen att själva tänka ut vad som är bäst. Böcker som *Lisen tappar andan* ger intryck av att informera om en sjukdom snarare än att generera en bra läsestund, utrymme för funderingar om att ha sjukdomen ges inte. Vissa böcker visar funktionshindret från början till slut, medan andra låter det komma som överraskning. Den sistnämnda effekten har fördelen att läsaren dras in i berättelsens huvudtema och inte huvudsakligen kommer på funderingar om hur det är att ha ett funktionshinder. Jämförelsen mellan båda *Vilma*-böcker är i det ljuset signifikativ: båda har en hyfsad intrig som inte är direkt kopplad till rullstolen, men rullstolen är bärande element i *Vilma och Jon på skattjakt*, medan *Tillsammans med Vilma och Loppan* lockar fram mer känslor. Böckerna ger även möjligheten, i stil med projektet som Israeli (2011) beskriver, att först läsa båda böckerna och därefter diskutera hur det är att sitta i rullstol. Kommer barnen fram till att Loppan i boken leker med andra för att vissa lekar inte går med en rullstolsbunden kompis, då får diskussionen en nyans som ger tillfälle att klargöra skillnaden mellan diskriminering och att göra egna val i samband med egen vilja.

Läsglädje som gynnar att barn vill läsa vidare, kan kopplas till bokens spänning. Det är anledningen till att vissa författare väljer deckarformen i kombination med ett tematiserat värdegrundsämne. I den formen går det lättare att presentera fakta som behövs för ämnet hållbar utveckling. Frågan återstår om fakta ska presenteras eftertryckligt, som i *Förbjudna sopor*, eller bara nämnas där det är viktigt för berättelsens spänning. En flyktig genomgång av deckarböckerna som står på listan med mest lånade böcker, ger mig intrycket att fokuset på gåtan överskuggar de eventuella värdegrundsteman som förekommer.

Även kring andra ämnen finns problemet att framställning av fakta inte bidrar till spänningen i boken. *Malins mamma gifter sig med Lisa* är ett

exempel på en nyttig bok om homosexuell familjebildning som inte blir spännande. *Välkommen, Tango* innehåller mer spänning genom sitt fokus på ägget och kanske även för att fakta sparas till sista sidan.

Förskaffa argument

När man som pedagog syftar på att hålla ett samtal med barnen omkring värdegrundtemat efter högläsningen, får man välja en bok som gynnar en bra diskussion. Edgington (2002) betonar att man ska fråga barn varför de tycker på ett visst sätt så att de lär sig göra val och därför behöver de argument för olika valmöjligheter. Davies (2003) uppmärksammar att barn nämner olika element ur boken vilket leder till att de tycker olika om prinsessans beslut i *Prinsessan papperspåse*. Böcker med ett tydligt budskap saknar ibland argument för valet som är "fel". *Grodan och främlingen* framställer Råttan som bara bra och de skyldiga i *Förbjudna sopor* har enbart egoistiska skäl för sina dåd. I *Flickan och presidenten* finns argument för båda parter, men det krävs mogenhet att förstå dem. *Giraffen Staffan reser hem* är överlastad med argument som är politiskt korrekta, så att det inte finns motargument att tolka in. Möjligtvis gör mångfalden av element och absurdismen att en diskussion ändå får djup.

Kalle som Lucia visar vad olika parter tycker, men argumenten får mycket olika laddningar, så att läsaren dras till att ge Kalle rätt. Man kan dock även anföra att rektorns argument (Lucian brukar vara en flicka) är så rotat i samhället att barnen ändå kommer att försvara den ståndpunkten. På sätt och vis fungerar argumentet tvärtom i *Prinsessan papperspåse*: prinsen ger sina ("fel") argument tydligt, medan prinsessan bara säger "... you're a bum" ("... du är en idiot", min översättning, s. 27). Detta kan vara anledning till att vissa läsare håller med prinsen, men andra förstår varför prinsessan väljer att inte gifta sig med honom utan att argumentet nämns med eftertryck. Som jag redan var inne på, lär barn sig bättre när de måste formulera själva och via en diskussion kan de lära sig förstå och anamma andras argument.

I det ljuset finns det två författarknep som fungerar bra för barn. Det ena är att visa argument i bilderna. *Kung och kung* och *Kenta och barbisarna* är bra exempel där barnen kan hitta argument som inte nämns. En annan möjlighet är att gömma argument i texten, som till exempel i *Lejontofflorna*, läsaren måste kombinera det som händer mellan pappa och Isa med det som händer mellan henne och tofflorna. I *Afrika bakom staketet* blir ståndpunkter inte uttalade, men vinkar finns att hitta. Det är mycket möjligt att en del barn inte uppmärksammar alla sådana element, Pantaleo (2007) påstår ju att man behöver se aktivt och detta är något barn behöver lära sig. Även detta är en anledning att föra samtalet med barn gruppvis.

Fokusera på känslor

En grundläggande skillnad i tillvägagångssätt är om man vill fokusera på temans praktiska aspekter, eller vill åstadkomma att läsaren ska bli känslomässigt påverkad. I all sin enkelhet ger *Vem är ensam?* känslan att det är okej att vara ensam. Argumentet att flickor inte får göra manliga saker är svårt att bestrida rationellt, men *Tora går vilse* visar att det inte medför problem och

att pappan är stolt på slutet. Förhoppningsvis känns att jaga inte så manligt längre! I *Kenta och barbisarna* nämns inte argument, skillnaden mellan pojkar och flickor är tydlig nog, men boken gör det kännbart att Kenta gör vad han vill. I *Jonatan på Måsberget* används ett påhittat funktionshinder för att låta läsaren känna hur det är att ha ett funktionshinder. I en del böcker behövs känslorna inte förklaras, läsaren kan läsa in dem mellan raderna och med hjälp av bilderna. *Afrika bakom staketet* återger i texten bara händelser och även texten i *Kung och kung* säger inte allt som går att tolka in med hjälp av bilderna.

I *Lill-Zlatan och morbror Raring* är värdegrundstemat inte berättelsens huvudtema. Boken fokuserar på känslan att någon närvarar som stör i relationen mellan flickan och morbrodern. Den personen råkar vara en man, vilket gör boken en bra utgångspunkt för ett samtal om homosexualitet. Boken visar egentligen inga typiskt sexuella aspekter (som Cullen i 2009 skriver är fokus på sexualitet någonting som vissa vuxna är rädda för), så att samtalet inte behöver komma på homosexualitet i den vuxna bemärkelsen. Boken tillför barnen mer allmän förståelse om känslor man har för andra och hur man väljer att umgås. Både *Kung och kung* och *Lill-Zlatan och morbror Raring* visar dock homosexualitet som en självklar företeelse vilket lägger en grund för accepterande av ett fenomen i samhället, vilket Yitah och Komasi (2009) pläderar för.

Fyra hönor och en tupp kan upplevas på olika sätt, gäller det rättvisa eller är det en strid mellan könen? Makt står i alla fall centralt, argument spelar inte någon roll, genom hur man betar sig som man får makt. Hönorna lär sig hur de kräver rättvisa, men tuppens ritningar vittnar om att tuppen ändå behåller en särställning.

Ingen av böckerna jag studerade vågar jag sätta etiketten "postmodern" på, men en del böcker ger möjligheter till olika tolkningar som O'Neil (2010) tillskriver den postmoderna bilderboksgenren. På ett sådant sätt fungerar *Historien om Albert*. Det finns inga ståndpunkter, det är inte någon som har förbjudit Albert att gå ut, ingen har lovat att hans plastbubbla är unik och ändå blir läsaren rörd när Albert upptäcker den snöiga utevärlden och kan tankar dyka upp om frihet eller rättvisa.

Taggträds-Tim tenderar också till det postmoderna. Fastän situationen är ganska rättfram, kommer läsaren åt budskapet via tolkning av bilderna och genom att följa med i de associativt länkade elementen. Hur ska man tolka taggträden och varför tar barnen kuddar på sig för att kunna krama Tim? Boken är lite konstig på rationell nivå, men har ett känslomässigt sammanhang som inbjuder till postmodern tolkning eller helt enkelt till att känna in sin egen tolkning.

Kan böcker förändra?

Böcker verkar såklart oftast både på rationell och på känslonivå. Som jag har nämnt, behöver ett samtal ledas av en pedagog i önskad riktning, vi vill ju gärna (med läroplanen som utgångspunkt) att flickor inser att Prinsessan Papperspåse inte blir lycklig med prinsen och Davies (2003) visade att inte alla barn uppfattar det. Författare av böcker om funktionshinder eller

homosexualitet verkar nöja sig när läsaren accepterar att vissa människor är annorlunda. Vad gäller könsroller verkar ambitionen ligga på att åstadkomma en önskad förändring, som Shachar (2012) och Skolverket (2010) uttrycker den. Skillnaden i hur läsare uppfattar *Prinsessan Papperspåse* som Davies (2003) uppmärksammade, beror på att olika läsare har olika bakgrund. I det ljuset är *Den andra mamman* ett riskfullt val: en slöja uppfattas olika inom olika kulturer. Det kan såklart även vara just det man är ute efter i en diskussion.

Från böcker om mobbning önskar man sig gärna att de åstadkommer en ändring. Att ge lösning på problemet är naivt, *När Leopold blev rädd* ger barn igenkänning av hur det är att vara mobbad, Leopolds lösning kommer de antagligen inte att imitera. Staffans lösning i *Giraffen Staffan reser hem* lär inte heller bli förebild: barn känner på sig hur mycket det accepteras att bete sig avvikande. *Taggtråds-Tim* ger en lösning på känslonivå, så att barn kan ledas till slutsatsen att det finns en koppling mellan mobbning och att inte visa sig vara stark. På samma sätt kan böcker som *Hemliga King-Kong* och *Tillsammans med Vilma och Loppa* vara anledning för en diskussion om vänskapsrelationer där mobbning ligger på lur. För det mesta saknar böcker om mobbning argument för den andra parten. Det är förståeligt, men jag är tacksam att *Giraffen Staffan reser hem* i all sin enkelhet gör det kännbart att man kan börja reta någon för att denna ser annorlunda ut.

Slutsatser

Om man som pedagog vill att barnen ska ta sig till viss information, då kan den stå i tydlig rättfram stil (Lintner, 2010 och 2011), men risken är att lässtunden blir mindre spännande. Värdegrundsteman som inte är alldeles självklara gynnas av att barnen genom en diskussion själva kommer till en slutsats. Edgington (2002) ger till den en metod som kan byggas upp under flera läsår, barnen lär sig först att klargöra vilka val man har, sedan lär de att analysera de olika moraliska aspekterna för att till slut ta steget att kunna föra en moraliskt resonemang, påstår Edgington. Första steget är mest aktuellt inom förskolan/förskoleklass. Därför är det viktigt att man hittar böcker som återger element som kan ge argument för olika ståndpunkter, samt att berättarstilen inte leder läsarna direkt till ett budskap. Särskild när en bok syftar till att framkalla en känsla mer än att presentera fakta, verkar boken ge ett starkt underlag för diskussion. Ett subtilt sätt att återge olika element är att berätta olika saker i text och i bild. Ett annat författarknep som kan gynna en bra diskussion är att utelämna ståndpunkter i texten, vilket eggar barnen till att tolka händelserna i boken. Det går bra att hitta nutida böcker som behandlar värdegrundsteman på det viset och dessutom är spännande litteratur.

Idéer för vidare forskning

I den här uppsatsen har möjligheterna studerats som böckerna erbjuder. Därmed är det inte givet att alla barn som hör eller läser de här böckerna tolkar dem på det förväntade viset. Davies (2003) har läst berättelser som *Prinsessan Papperspåse* för olika barngrupper och funnit att olika barn tolkar texten olika.

Det skulle vara spännande att undersöka hur barn återger sina tolkningar av böckerna som har diskuterats i den här uppsatsen. Hittar barnen de gömda eller ritade "argumenten"? Tolkar de *Historien om Albert* som bara en berättelse eller upplever de element om frihet eller rättvisa?

För att komma till en lärdom i enlighet med läroplanerna bör en pedagog leda diskussionen. Ett spännande forskningsupplägg är att observera processen i olika barngrupper där en pedagog läser en av de nämnda böckerna och lyckas framkalla en diskussion. Det är inte bara intressant vilka element ur böckerna som nämns av barnen och om olika argument leder till spännande diskussioner, men dessutom vilka sätt att leda diskussionen som ger mest effekt att gruppen leds till en lärande process. Det skulle därför vara rekommendabelt att koppla på en forskningsinsats som redogör vad barnen kommer ihåg av diskussionen vid ett senare tillfälle.

På ett mer allmänt plan är jag intresserad av hur barnen upplever böcker med värdegrundsteman, som lärande eller som lika underhållande som detektivböckerna som det nuförtiden går tretton på dussinet. En sådan undersökning kräver såklart en betydligt större forskningsinsats.

Avslutning

Med den här uppsatsen anser jag att jag har påvisat att det finns en hel del småbarnsböcker som är väl användbara som underlag till ett lärande samtal, medan de samtidigt lyckas ge barnen en god lässtund. Det är en självklarhet att det var roligt att kunna undersöka en mängd barnböcker. Men jag hoppas även att alla som läser uppsatsen blir inspirerade att själva välja böcker med lärorikt innehåll att läsa för barn, om det nu är hemma eller i undervisningen. Det vore extra bra om den här uppsatsen kan fungera som en vägvisare för förskollärare med vilken de kan leta efter och hitta sådana böcker som både roar, inspirerar och fostrar!

Referenser

Texter som refereras till i examensarbetet per kapitel

Bakgrund

- Brown, Susannah. (2004). Building character through shadow puppetry. *Art Education, volym 57 nr. 6*, s. 47-52.
- Cullen, Fin & Sandy, Laura. (2009). Lesbian Cinderella and other stories: Telling tales and researching sexualities equalities in primary school. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning, volym 9 nr 2*, s. 141-154.
- Davies, Bronwyn. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- Edgington, William D. (2002). To promote character education, use literature for children and adolescents. *Social Studies, volym 93 nr 3*, s. 113-116.
- Hallberg, Kristin. (1993). *Litteraturläsning – barnboken i undervisningen*. Solna: Ekelund.
- Israeli, Liora. (2011). 'The Other' – a threat or a resource? Polar interpretations of two children's stories: 'The ugly duckling' by H.C. Andersen and 'Raspberry Juice' by H. Shenhav. *Journal of Peace Education, v8 n1*, s. 1-17.
- Kåreland, Lena. (2009). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Libris. (2013). *Hc Svensk skönlitteratur*. Hämtad: 30 september 2013, från: http://libris.kb.se/subjecttree_node.jsp?code=Hc&form=false.
- Lintner, Timothy. (2010). Using children's literature to promote critical geographic awareness in elementary classrooms. *Social Studies, v101 n1*, s. 17-21.
- Lintner, Timothy. (2011). Using "exceptional" children's literature to promote character education in elementary social studies classrooms. *Social Studies, v102 n5*, s. 200-203.
- Lundgren, Michael och Borgström Norrby, Lisa. (1988). *Sagens läkande kraft – sagoläsning som krisbearbetning för barn*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lunds Universitet Universitetsbiblioteket. (2009). *SAB-systemet*. Hämtad: 30 september 2013, från: <http://www3.uu.se/infokompetens//bibl/sab.html>.
- Nikolajeva, Maria. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria. (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- O'Neil, Kathleen. (2010). Once upon today: Teaching for social justice with postmodern picturebooks. *Children's Literature in Education, v41 n1*, s. 40-51.
- Pantaleo, Sylvia (2007) "Everything comes from seeing things": Narrative and illustrative play in "Black and white". *Children's Literature in Education, v38 n1*, s. 45-58.
- Parlevliet, Sanne. (2012). Foxing the child: The cultural transmission of pedagogical norms and values in Dutch rewritings of literary classics for children 1850-1950. *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education, v48 n4*, s. 549-570.
- Reichenberg, Monica (2008). *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*. Stockholm: Natur & kultur

- Rozalski, Michael, Stewart, Angela & Miller, Jason. (2012). Bibliotherapy: Helping children cope with life's challenges. *Kappa Delta Pi Record*, v47 n1, s. 33-37.
- Serafini, Frank. (2012). Taking full advantage of children's literature. *Reading Teacher*, v65 n7, s. 30-34.
- Shachar, Rina. (2012). Structuring of gender in Israeli society through children's reading and textbooks: Where is mom's apron? *Journal of Research in Childhood Education*, v26 n3, s. 249-263.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
- Yitah, Helen & Komasi, Mabel. (2009). Authenticity, past and present in Ghanaian children's literature. *Children's Literature in Education*, v41 n1, s. 1-11.
- Youngs, Suzette & Serafini, Frank. (2011). Comprehension Strategies for Reading Historical Fiction Picturebooks. *Reading Teacher*, v65 n2, s. 115-124.
- Zhang, Chenyi & Morrison, Johnetta W. (2010) Imparting cultural values to Chinese children through literature. *International Journal of Early Childhood*, v42 n1, s. 7-26.

Metod

- Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber .
- Holmberg, Claes-Göran & Ohlsson, Anders (1999). *Epikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Newton, Kenneth McMillan. (1990). *Interpreting the text: a critical introduction to the theory and practice of literary interpretation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Nikolajeva, Maria. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria. (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsen, Kaj Berseth, Romören, Rolf, Tønnesen, Elise Seip & Wiland, Sverre. (1998). *Att möta texten: litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
- Vulovic, Jimmy. (2013). *Narrativanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2013.
- Westin, Boel. (2002). Vad är barnlitteraturforskning? I: Staffan Bergsten (red.). *Litteraturvetenskap – en inledning*. (s. 129 - 142). Lund: Studentlitteratur.

Resultat

- Ahlbom, Jens. (1986). *Jonatan på Måsberget*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ahlburg, Kirsten. (2010). *Tora går vilse*. Mölle: Nypon.
- Boie, Kirsten & Brix-Henker, Silke. (2000). *Hemliga King-Kong*. Stockholm: Bergh.

- Dahlin, Petrus & Nilsson Thore, Maria. (2006). *Lejontofflorna*. Ystad: Kabusa böcker.
- Donaldson, Julia & Scheffler, Axel. (2001). *Kvastresan*. Stockholm: Alfabeta.
- Eng, Lennart. (2006). *Historien om Albert*. Bromma: Opal.
- Gellert, Dina. (2001). *När Leopold blev rädd*. Bromma: Opal.
- Haan, Linda de & Nijland, Stern. (2000). *King and King*. Berkeley: Tricycle Press.
- Ingard, Cecilia. (2011). *Sanna har en väldigt busig storebror*. Uppsala läns landsting
- Jansson, Anna & Tollerup, Mimmi. (2011). *Förbjudna sopor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Khayati, Anneli & Sjömillä, Mikael. (2011). *Tillsammans med Vilma och Loppan*. Linköping: Olik.
- Landström, Lena & Landström, Olof. (2004). *Fyra hönor och en tupp*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lidbeck, Petter & Adbåge, Lisen. (2009). *Flickan och presidenten*. Stockholm: Natur & kultur.
- Lindenbaum, Pija. (2006). *Lill-Zlatan och morbror raring*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindenbaum, Pija. (2007). *Kenta och barbisarna*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren Karlsson, Frida. (2010). *Lisen tappar andan*. Hägersten: Kikkuli.
- Ljungqvist, Stefan & Egerkrans, Johan. (2005). *Taggtråds-Tim*. Malmö: Damm.
- Lundborg, Annette & Tollerup-Grkovic, Mimmi. (1999). *Malins mamma gifter sig med Lisa*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.
- Moeyaert, Bart & Höglund, Anna. (1995). *Afrika bakom staketet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Mohlin, Mie, Medhus, Magne, Hodnefeld, Hilde, Mohlin, Marie & Grytå, Sissel. (2009). *Martes bok*. Stockholm: Cura.
- Munsch, Robert N. & Martchenko, Michael. (1980). *The paper bag prinsess*. Toronto: Annick Press.
- Olsson, Sören, Jacobsson, Anders & Milde, Jeanette. (2011). *Giraffen Staffan reser hem*. Malmö: Egmont Kärnan.
- Richardson, Justin, Parnell, Peter & Cole, Henry. (2012). *Välkommen Tango*. Göteborg: Kabusa.
- Sjögren, Viveka. (2007). *Den andra mamman*. Göteborg: Kabusa böcker.
- Skåhlberg, Anette & Dahlquist, Katarina. (2009). *Kalle som lucia*. Uppsala: Sagolikt.
- Stenberg, Birgitta & Lepp, Mati. (2007). *Billy och den mystiska katten*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Velthuijs, Max. (1993). *Grodan och främlingen*. Stockholm: Bergh.
- Wallin Ahlström, Sara & Eriksson, Helena. (2013). *Vilma och Jon på skattjakt*. Helsingborg: Nypon förlag.
- Widmark, Martin & Alvner, Christina. (2010). *I bergakungens sal*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Wirsén, Stina. (2007). *Vem är ensam?*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Diskussion

- Cullen, Fin & Sandy, Laura. (2009). Lesbian Cinderella and other stories: Telling tales and researching sexualities equalities in primary school. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning, volym 9 nr 2*, s. 141-154.
- Davies, Bronwyn. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- Edgington, William D. (2002). To promote character education, use literature for children and adolescents. *Social Studies, volym 93 nr 3*, s. 113-116.
- Israeli, Liora. (2011). 'The Other' – a threat or a resource? Polar interpretations of two children's stories: 'The ugly duckling' by H.C. Andersen and 'Raspberry Juice' by H. Shenhav. *Journal of Peace Education, v8 n1*, s. 1-17.
- Lintner, Timothy. (2010). Using children's literature to promote critical geographic awareness in elementary classrooms. *Social Studies, v101 n1*, s. 17-21.
- Lintner, Timothy. (2011). Using "exceptional" children's literature to promote character education in elementary social studies classrooms. *Social Studies, v102 n5*, s. 200-203.
- O'Neil, Kathleen. (2010). Once upon today: Teaching for social justice with postmodern picturebooks. *Children's Literature in Education, v41 n1*, s. 40-51.
- Pantaleo, Sylvia (2007) "Everything comes from seeing things": Narrative and illustrative play in "Black and white". *Children's Literature in Education, v38 n1*, s. 45-58.
- Shachar, Rina. (2012). Structuring of gender in Israeli society through children's reading and textbooks: Where is mom's apron? *Journal of Research in Childhood Education, v26 n3*, s. 249-263.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Yitah, Helen & Komasi, Mabel. (2009). Authenticity, past and present in Ghanaian children's literature. *Children's Literature in Education, v41 n1*, s. 1-11.

Referenser

Tagit hjälp av:

- Backman, Jarl. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.